

Peša, Václav

Dělnické hnutí v Praze na přelomu 60. a 70. let XIX. století a vídeňské dělnické časopisy "Volksstimme" a "Volkswille"

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1961, vol. 10, iss. C8, pp. [524]-531

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101829>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV PEŠA (Brno)

DĚLNICKÉ HNUTÍ V PRAZE NA PŘELOMU 60. A 70. LET
XIX. STOLETÍ A VÍDEŇSKÉ DĚLNICKÉ ČASOPISY
„VOLKSSTIMME“ A „VOLKSWILLE“

Koncem šedesátých let 19. století prožívalo dělnické hnutí v českých zemích i v celém Rakousku období velikého do té doby nevídaného rozmachu. Dělníci se postupně vymaňovali z vlivu buržoazie a začali si budovat vlastní politické organizace v duchu i k nám se tehdy šířících myšlenek sociální demokracie. Jejich úsilí o to, aby se postavili v politickém životě pevně na vlastní nohy, vyvrcholilo v celé habsburské monarchii koncem roku 1869 a počátkem roku 1870 v řadě bojových srážek proletariátu s buržoazní státní mocí. Nemalý vliv mělo tehdy na dělnické hnutí Mezinárodní dělnické sdružení (I. internacionála), jež napomáhalo jeho rozvoji ve všech průmyslově vyvinutějších zemích světa včetně Rakouska, a tak se i proletariát českých zemí stával v té době součástí mezinárodního dělnického hnutí.

Tento vzestupný vývoj hnutí dělnictva můžeme sledovat ve všech průmyslových střediscích habsburské monarchie. Nejvýrazněji se projevoval ve Vídni, jež byla hlavním městem státu současně s nejpočetnější dělnickou třídou, ale jasně byl patrný například i ve Vídeňském Novém Městě, ve Štýrském Hradci, v Pešti, v Brně, v Bratislavě, v Liberci a samozřejmě i v Praze. Dělníci jednotlivých míst navazovali vzájemné písemné i osobní styky, byli tak stále lépe informováni, a proto úspěchy v rozvoji dělnického hnutí v jednom místě působily a často byly příkladem pro dělníky jiných míst, stejně jako přechodné porážky vyvolávaly projevy sympatií a solidarity u dělníků často i za hranicemi státu a i na půdě I. internacionály.¹

Fakta o takovém spojení nacházíme nejen v různých úředních relacích, ale také na stránkách soudobého dělnického tisku a tento článek chce uvést doklady o spojení pražského dělnického hnutí s vídeňským v době jeho největšího rozmachu, jak se objevovaly na stránkách dělnických časopisů *Volksstimme* (Hlas lidu) a *Volkswille* (Vůle lidu).

Volksstimme vycházela ve Vídni dvakrát měsíčně v době od dubna do prosince roku 1869, kdy bylo její další vydávání po známých demonstracích vídeňských dělníků před parlamentem úředně zakázáno. Byla první sociálně demokratický list na území Rakouska a již od prvního čísla z 11. dubna 1869 měla v hlavičce podtitul „Orgán sociálně demokratické strany“. Zodpovědným redaktorem listu byl truhlářský dělník Heřman Hartung a z dalších vídeňských dělnických předáků se na redakčních pracích podíleli Jindřich Oberwinder, Ondřej Scheu a snad i někteří další.

Volkswille pak byla přímou pokračovatelkou *Volksstimme*, což potvrzuje i to, že dokončila otiskování dlouhých statí, které začaly vycházet na pokračování již ve *Volksstimme*. Také složení redakce, s výjimkou H. Hartunga, který po prosincové demonstraci uprchl před zatčením do Švýcarska, bezprostředně navazovalo. Byla

vydávána rovněž ve Vídni nejprve jako týdeník, později dokonce dvakrát týdně, a to od 30. ledna 1870, kdy vyšlo její první číslo, až do konce června roku 1874, kdy časopis zanikl. Během doby ale Volkswille vinou J. Oberwintera opustila zásady sociálně demokratické a skončila svou existenci jako list přísluhující buržoasii.

Stránky obou těchto časopisů v letech 1869 a 1870 přinášely vedle zásadních politických a programových článků a přehledů mezinárodního dělnického hnutí také mnoho zpráv o průběhu hnutí dělníků ve Vídni a rovněž celou řadu příspěvků většinou od dělnických dopisovatelů z mnoha míst monarchie. Z českých zemí kromě Brna, jež je zde zastoupeno nejpočetněji, jsou zde dopisy z Liberce, z Prahy, z Bratislavy, z Opavy, z Aše, ze Šumperka atd., které zpravidla obsahují velmi zajímavé informace o vývoji dělnického hnutí v jednotlivých místech.

Z Prahy je to z těchto let celkem pět dopisů, z nichž čtyři byly otištěny ve *Volksstimme* a jeden ve *Volkswille*. Vzhledem k jejich pozoruhodnému obsahu a také proto, že nebyly dosud využity v naší historické literatuře o počátcích dělnického hnutí a že jde o prameny dnes těžko dostupné a uložené v zahraničí, je text všech dopisů uveden v původním německém znění v přílohách č. I až V.²

První dopis z Prahy (viz přílohu č. I) byl uveřejněn ve *Volksstimme* 23. května 1869 a jeho autor, který bohužel není uveden ani šifrou, v něm zaujímá stanovisko k projevům mladočechů na táboru lidu a k psaní jejich Národních listů. „Mladočeši, kteří měli sice v neděli na táboru lidu³ velmi liberální projevy, prohlašují dnes znovu ve svém orgánu, že vyrovnání s nimi může nastat pouze obnovením české koruny. Za těchto okolností přejde jednoduše socialistická strana v Rakousku přes ně k dennímu pořádku.“

Autora tohoto dopisu nelze vůbec zjistit a dále jde patrně jen o úryvek z delšího dopisu. Dopis byl totiž datován v Praze 20. května a tedy mohl přijít do redakce těsně před vydáním čísla, kdy byla sazba jistě již hotova. Tak mohl být zařazen do tisku jen nepatrný výňatek, který nám pouze ilustruje poměr rakouských socialistů k demokratickému mladočeskému křídlu české buržoasie.

Z dalších dopisů jsou dva označeny šifrou *B.* a podle jejich obsahu všechno nasvědčuje tomu, že jejich autorem byl sazeč Jan Bavorský, tehdy nejvýznamnější postava dělnického hnutí v Praze.⁴ O jeho spojení s Vídni je v naší historické literatuře vydané v posledních letech řada zmínek většinou na základě archivních materiálů a M. Reiman pak ve své práci o počátcích dělnického hnutí uvádí výslovně, aniž přitom odkazuje na nějaký pramen, že Bavorský byl dopisovatelem vídeňské *Volksstimme*.⁵

V časově prvním z nich (viz přílohu č. II) z října roku 1869 Bavorský zdůrazňuje hned na počátku rozehod pražských dělníků s dr. Chleborádem a dále na jejich příklon k sociálně demokratickým myšlenkám. Největší zásluhu o to mají podle něho Dělnické besedy na Malé Straně a na Smíchově. Píše doslova: „I když ještě velká část dělníků následuje ve slepé oddanosti svého vnučeného vůdce Chleboráda, přece inteligentnější část je na straně několika dělníků, kteří se postavili na čistě *sociálně demokratické* stanovisko. V tomto směru působí zvláště prospěšně dělnické spolky na Malé Straně a na Smíchově a jak se rozumí samosebou, naše slavná policie má tyto dva spolky zvláště na mušce.“

Další část dopisu pak věnuje stávce krejčovských dělníků, která vypukla v Praze na podzim roku 1869 za účasti 1600 až 2000 dělníků většinou zaměstnávaných v řemeslnických krejčovských dílnách. Dělníci se domáhali zvýšení mezd, ale jejich požadavky mistři odmítali, a proto stávka pokračovala. Policie vystupovala na obranu zájmů podnikatelů a nepohodlné jim stávkující dělníky vypovídala z Prahy. „Ale

dělníci také nelení. Dosud byly zřízeny tři dělnické dílny pánských oděvů a jedna dámských oděvů, v nichž se pracuje jen za dělnickou mzdu podle nové cenové sazby. Takovými prostředky se brzy přetne ve dvě starý cop mistrů.“

Obsah tohoto dopisu ukazuje, že Bavorský přes svůj příklon k sociální demokracii stále ještě vězel v zajetí maloburžoasních představ na řešení dělnické otázky, ovšem přesto musíme jeho činnost, zvláště pokus navázat bezprostřední styk s vedením sociální demokracie ve Vídni reprezentované tehdy právě Volksstimme i sociálně demokratickou agitaci mezi pražskými dělníky, hodnotit velmi kladně. V závěru dopisu sice sliboval, že napíše „příště více“, avšak jeho další dopis již Volksstimme až do svého zákazu nepřinesla a objevil se až v únoru roku 1870 na stránkách její pokračovatelky Volkswille (viz přílohu č. III).

Bavorský v něm věnuje nejprve pozornost úsilí místodržitelství zabránit pronikání sociálně demokratických idejí mezi dělnictvo Prahy. „Zdá se, že naše slavné místodržitelství má hroznou antipatii proti sociální demokracii, neboť každé slovo, jež by mohlo i v nejmenším ukazovat na sociální demokracii, je škrtnáno ze všech stanov, jež mu byly v poslední době předloženy. Tak *nebyly vesměs schváleny* stanovы odborových spolků zedníků a kameníků, obuvníků, pozlacovačů a zlatníků, krejčích atd., protože slavné místodržitelství v nich větřilo sociálně demokratické tendence!“

Z další části dopisu můžeme zjistit, že sociální demokracie nacházela mezi dělníky v Praze ohlas i přes postup úřadů proti dělnickým spolkům i funkcionářům, a to zejména mezi členy Dělnické besedy na Malé Straně. „Malostranský dělnický spolek, jeden z nejčilejších a nejlepších dělnických spolků v Praze, v kterém téměř polovina členů jsou sociální demokraté, je vystaven stálému vyšetřování a předsedovi panu *Bavorskému* se před 14 dny vyhrožovalo rozpuštěním spolku, jestliže nepřestane se svou agitací pro sociální demokracii.“

Nejhezčí je ale závěr dopisu, kde Bavorský napsal: „Doufáme však, že v Praze brzy uvidíme vlát rudý prapor, pod kterým si podají ruce k boji proti společnému nepříteli českí a německí sociální demokraté.“ Zde máme doloženo, že i mezi pražskými dělníky se objevují od samých počátků jejich organizovaného politického hnutí myšlenky proletářského internacionalismu, jež jsou pozoruhodné tím spíše, že v tomto období chápali vídeňští sociálně demokratičtí předáci národnostní otázku velmi nesprávně a často její řešení úplně podceňovali.⁶

Oba dopisy pěkně charakterizují tehdejší působení Bavorského jako agitátora za rozšíření sociálně demokratických idejí mezi dělníky v Praze a i když se později vzdal aktivní spoluúčasti na vedení dělnického hnutí, přesto by měl být počítán pro jeho činnost v letech 1869 a 1870 mezi první průkopníky socialismu v našich zemích.

Zbývající dva dopisy z Prahy přinesla Volksstimme v listopadu roku 1869. Jejich autor označený šifrou K. bezpochyby nabídl časopisu, že bude jeho dopisovatelem, protože současně s uveřejněním jeho dopisu se v *Listárně redakce* objevila tato kratičká zpráva: „Panu K. v Praze: Srdečný dík, počítáme pevně s Vaší laskavou spoluprací.“⁷ Podle obsahu dopisů lze soudit, že jejich autor byl opět jeden z předáků pražského dělnického hnutí, ale stanovit jeho jméno není snadné, protože v té době zde působila celá řada dělnických funkcionářů na K.⁸

Obsah prvního dopisu (viz přílohu č. IV) datovaného 27. října 1869 se netýkal bezprostředně vlastního vývoje dělnického hnutí a uváděl v dost obsáhlém výtahu projev dr. Rosera proslovený jím na českém zemském sněmu v debatě o zavedení přímých voleb do rakouské říšské rady.⁹ Hájil v něm zásadu všeobecného, rovného a přímého volebního práva, jednoho z hlavních bodů tehdejšího programu sociálně

demokratického hnutí v Rakousku. Odsuzoval současný stav, kdy břemena lidu značně převažují nad jeho právy a žádal, aby demokratický princip neplatil jen pro všeobecnou vojenskou službu, ale i pro volební právo, aby „byl zastoupen každý stav“. Na výkřik z pléna: „Pravděpodobně i dělnictvo?“ pak dr. Roser odpovídal: „Samozřejmě! A nezasluhuje si to, není ono tvůrcem blahobytu, nejsou dělníci lidé jako ostatní, nebo zde jsou uznáváni pouze ti, kdo platí přímé daně? Neplatí dělník i nepřímou dost daní?“

V dalším dopise (viz přílohu č. V) napsaném někdy v polovině listopadu roku 1869 je v úvodu zmínka o skončení významné stávkové akce krejčovských dělníků v Praze, „aniž se dosáhlo toho, co bylo jejím skutečným účelem“, tj. všeobecného zvýšení mezd. Dále pak jeho autor věnuje pozornost činnosti Bavorského při zřizování odborových organizací pražských dělníků. „Již 14 dní je v našem městě mezi dělníky nějak živo. Zedničtí a obuvničtí pomocníci a dále tovární dělníci konali shromáždění za účelem úpravy pracovní doby a za zvýšení mezd. Na všech těchto shromážděních hovořil k dělníkům sazeč Bavorský, aby založili „odborové spolky“, což se také stalo. Jak se doslýchám, má pan Bavorský v úmyslu usilovat o zavedení odborových spolků při všech řemeslech.“

Je samozřejmé, že Bavorský byl pro svou činnost předmětem zvýšeného zájmu pražské policie a současně tehdy proti němu zahájily „úřední krejcarové listy“ velkou kampaň, „že jako sazeč nemá co dělat na shromážděních obuvníků, zedníků atd.“ A autor dopisu k tomu dodává: „Patrně se tak děje na vyšší příkaz, neboť tohoto pána (tj. Bavorského — pozn. V. P.) vidí velmi neradi na dělnických shromážděních. Pánové z úředních míst mohou být klidni, skutečný sociální demokrat se nezalekne jejich skřeků.“

I v tomto dopise je znovu doloženo, jak policie sledovala činnost Dělnických besed. „Předseda Malostranského dělnického spolku byl odsouzen k pokutě 20 zl. pro řeč, kterou pronesl člen Bavorský v jedné schůzi spolku proti koaličním zákazům. Smíchovský dělnický spolek je od svého založení neustále ve vyšetřování.“¹⁰

Bavorský tehdy patrně hovořil proti vydání známého ministerského oběžníku dr. Giskry z října 1869, který obsahoval pokyny k rozpuštění všech dělnických spolků v Rakousku, jež se přihlásily k eisenaušskému sociálně demokratickému programu. Vydání tohoto oběžníku odsoudil i časopis *Dělník* vydávaný v Praze, jak je o tom zmínka v závěru dopisu. „České dělnické noviny přináší ve svém posledním čísle delší článek proti výnosu občanského ministerstva, jenž se týká rozpuštění sociálně demokratických spolků.“ Postup vlády proti dělnictvu byl v článku *Dělníka* srovnáván s pokusem obnovit středověkou robotu v roce 1869.¹¹ Máme zde opět doloženy projevy solidarity pražského dělnického hnutí se sociálně demokratickým hnutím v celém Rakousku.

Tím je vyčerpán přehled o obsahu všech dopisů z Prahy, které byly v letech 1869 a 1870 uveřejněny vídeňskými dělníckými časopisy Volksstimme a Volkswille. Obsahují celou řadu zajímavých dokladů o pronikání socialistických myšlenek mezi dělníky pražského průmyslového centra, o vývoji dělnického hnutí v Praze i o činnosti jednoho z jeho tehdy nejvýznamnějších předáků sazeče Jana Bavorského. Dokumentují také spojení pražského dělnictva s dělnickým hnutím v celém Rakousku a tím i s mezinárodním hnutím proletariátu už v této době. Bylo by proto vhodné znovu přezkoumat závěry platné dosud v naší historické literatuře o počátcích českého dělnického hnutí o předsocialistickém charakteru dělnického hnutí v Praze v období působení Bavorského. Dále bude třeba studovat materiály o vývoji dělnického hnutí i v jiných blízkých i vzdálenějších průmyslových oblastech a také z mezinárodního

dělnického hnutí včetně časopisů. Jen tak bude možno co nejúplněji a nejsprávněji vylíčit dějiny dělnického hnutí kterékoli oblasti a vyvarovat se jistého podceňování dělnického hnutí v českých zemích.

Přílohy

I

Dopis z Prahy datovaný 20. května (1869), autor neuveden. (Volkstimme, roč. I, č. 4 z 23. května 1869 str. 36.)

Prag, 20. Mai. Die Jungezechen, welche zwar am Sonntag bei dem Meeting sehr liberale Reden gehalten haben, erklären heute wieder in ihrem Organe, dass die Aussöhnung mit ihnen nur durch Herstellung der böhmischen Krone erfolgen könne. Unter diesen Umständen wird die sozialistische Partei in Oesterreich über sie einfach zur Tagesordnung übergehen.

II

Dopis z Prahy datovaný v říjnu (1869, před 24. říjnem), autor B. (Volkstimme, roč. I, č. 14 z 24. října 1869, str. 130—131).

-B- Prag, im Oktober. Endlich hat die Arbeiterschaft Prag's sich aufgerafft, um ihrer Rechte habhaft zu werden, und so den dunklen Weg verlassen, den sie Dr. Chleborad führen wollte. Obzwar noch ein grosser Theil der Arbeiter in blinder Ergebenheit dem aufgeworfenen Führer Chleborad folgt, ist doch der intelligetere Theil auf Seite einiger Arbeiter, die sich auf den rein sozial-demokratischen Standpunkt gestellt haben. In dieser Richtung wirken insbesondere die Arbeitervereine auf der Kleinseite und am Smichow erspriesslich, und wie es sich von selbst versteht, hat unsere löbliche Polizei ein eigenes Augenmerk auf diese zwei Vereine. Nun wir verübeln es ihr nicht, wenn es ihr Freude macht. — Der unlängst bei uns ausgebrochene Schneider-Strike dauert fort an und wird auch wohl nicht so bald beendet werden. Bei dieser Affaire bekamen wir so manchen Beleg von Bornirtheit von Seite der Herren Meister, die sich in ihrem Zunftwesen so gerne stehen. Die Arbeiter stehen fest und werfen gewiss das ganze überlebte Zunftzeug über den Haufen. Bis jetzt wurden etwa drei oder vier Berathungen der Meister mit der Tarifkommission der Arbeiter abgehalten, welche sämtlich zu keinen Resultate führten. Inzwischen „arbeitet“ unsere konstitutionelle Polizei mit aller Energie und werden täglich etliche arbeitslose Schneidergehilfen mit gebundener Marschroute aus Prag spedirt. Die Arbeiter sind aber nicht faul. Bis jetzt wurden drei Arbeiterwerkstätten für Männerbekleidung und eine für Frauenbekleidung errichtet, in denen bloss für den Arbeiterlohn nach dem neuen Preistarif gearbeitet wird. Mit solchen Mitteln wird der alte Zopf der Meister bald entzweiggeschnitten werden. Nach beendetem Strike der Schneider wird, wie es scheint, eine Schuhmacher und Hutmacher-Strike folgen. Nächstens mehr.

III

Dopis z Prahy datovaný v únoru (1870, před 19. únorem), autor B. (Volkswille, roč. I, č. 4 z 19. února 1870, str. 3).

-B- Prag, im Februar. Unsere löbl. Statthalterei scheint eine furchtbare Anthipathie gegen die Social-Demokratie zu haben, denn ängstlich wird jedes Wort, was nun im Geringsten zur Social-Demokratie hinweisen könnte, aus allen Statuten gestrichen, welche ihr in letzter Zeit zur Genehmigung vorgelegt wurden.

So wurden die Statuten des Fachvereines der Maurer und Steinmetzer, der Schuhmacher, der Vergolder und Goldschläger, der Kleidermacher u. s. w. sämmtlich nicht bewilligt, weil die hohe Statthalterei in denselben social-demokratische Tendenzen spürte! Der Kleinseitner Arbeiterverein einer, der rührigsten und besten Arbeiterverein in Prag, in welchem fast die Hälfte der Mitglieder Social-Demokraten sind, steckt fortwährend in Untersuchung und wurde dem Vostande Herrn Bavorsky vor 14 Tagen mit der Auflösung des Vereins gedroht, falls derselbe von seinen Agitationen für die Social-Demokratie nicht ablässt. Wir hoffen jedoch, dass wir bald in Prag das rothe Banner wehen sehen werden, unter welchem sich die Social-Demokraten ob deutscher oder böhmischer Zunge die Hand zum Kampf gegen den gemeinsamen Feind reichen werden.

IV

Dopis z Prahy datovaný 27. října (1869), autor K. (Volkstimme, roč. I, č. 15 z 7. listopadu 1869, str. 139).

K. Prag, 27. Oktober. Bei der heute im böhmischen Landtage stattgefundene Debatte über die Einführung direkter Wahlen zum österreichischen Abgeordneten-hause war Dr. Roser der Einige, welcher für das allgemeine, gleiche und direkte Wahlrecht seine Stimme erhob. Wir entnehmen seiner Rede folgendes:

Zieht man die Bilanz zwischen den Lasten des Volkes und den Rechten, die es beisitzt, so kommt man zu dem traurigen Resultate, dass erstere die letzteren weit überwiegen.

Prüft man die Steuern, so kommt man zu der Ueberzeugung, dass die Völker Oesterreichs noch nie so belastet waren, wie dies gegenwärtig der Fall ist.

Das Gesetz vom 5. Dezember 1868 fordert die Blutsteuer, man ist bei derselben vom demokratischen Prinzipie ausgegangen, hier, hiess es, sollen alle Staatsbürger gleich sein, hier soll der Arbeiter neben dem Fürsten stehen, hier sind alle gleich, denn sie sind ja alle Soldaten.

Und nun frage ich Sie, meine Herren, warum geht man nicht bei dem Wahlrechte von demokratischen Prinzipie aus, wünschen Sie etwa, dass alle Staatsbürger ohne Unterschied des Standes, das Recht haben sollen, direkt ohne Scheidung in Gruppen zu wählen?

Ich muss es leider verneinen, meine Herren, die Zahl der Sttatsbürger, welche kein Wahlrecht besitzen, ist eine enorme; die grosse Mehrheit des Volkes ist dieses politischen Rechtes beraubt.

Ich errachte allgemeine direkte Wahlen nicht für gefährlich, sondern für vernünftig und glaube, dass eine Volksvertretung nur dann eine wahre genannt werden kann, weil sie vom Volke direkt gewählt erscheint.

Ich bin für gleiches allgemeines direktes Stimmrecht, ich wünsche jeden Stand vertreten. (Bei diesen Worten erscholl der Ruf: „Wahrscheinlich auch den Arbeiterstand?“)

Natürlich! Und verdient er es etwa nicht, ist er nicht der Schöpfer des Wohlstandes, sind die Arbeiter nicht Menschen wie Andere, oder gilt hier bloss, wer direkte Steuern zahlt? Zahlt der Arbeiter nicht auch indirekt Steuern genug?

Ich wünsche also, dass anstatt der Entsendung von Landtagsmitgliedern in der Reichsrath, die Wahl unmittelbar durch die Bevölkerung geschehe, ich wünsche eine Volksvertretung, in welcher alle Nationalitäten des österreichischen Staates gleichberechtigt vertreten sein sollen, ich wünsche die echt demokratischen Elemente vertreten. Ich wünsche, dass die

Sonne der Gleichheit ihre Strahlen über alle Staatsbürger ausgiesse, ich wünsche endlich, dass die Freiheit Jedermann gehöre und dass sie das Gemeingut aller Menschen werde.

V

Dopis z Prahy datovaný v listopadu (1869, před 21. listopadem), autor K. (Volkstimme, roč. I, č. 16 z 21. listopadu 1869, str. 148 a rovněž č. 17 z 5. prosince 1869, str. 157).¹²

-K-. Prag, im November. Der Schneider-Strike ist beendet, ohne dass man das erzielt hätte, was der eigentliche Zweck war. Doch hoffen wir, dass bald ein Umschwung in diesser Angelegenheit eintritt. Seit 14 Tagen herrscht wieder einiges Leben in unseren Mauern unter den Arbeiten. Die Maurer- und Schuhmacher-gehilfen, dann Fabriksarbeiter hielten Versammlungen ab, behufs Regulirung der Arbeitszeit und Lohnerhöhung. In allen diesen Versammlungen hielt der Typograph Bavorsky Ansprachen an die Arbeiter, damit dieselben „Fachvereine“ gründen mögen, was auch geschah. Wie ich vernehme, beabsichtigt Herr Bavorsky bei allen Gewerben auf Einführung von Fachvereinen hinzuwirken. In Folge dessen wird er schon jetzt von Seite unsere behutsamen Polizei überwacht und unsere amtliche Kreuzer-Journale ziehen gegen ihn los, dass er als Typograph in den Versammlungen der Schuhmacher, Maurer u. s. w. nichts zu thun habe. O du liebe Einfalt. Wahrscheinlich geschieht diess auf höheren Befehl, denn man sieht diesen Herrn sehr unger in den Arbeiterversammlungen. Mögen die Herren von den Amtsblättchen unbesorgt sein, ein wirklicher Sozialdemokrat schreckt vor ihrem Gekrächze nicht zurück. Die böhmische Arbeiterzeitung bringt in ihrer letzten Nummer einen längeren Artikel gegen den Ukas des Bürgerministeriums, betreffend die Auflösung der sozial-demokratischen Vereine. Der Vorstand des Kleinseitner Arbeitervereines wurde zu 20 fl. Strafe verurtheilt, wegen einer Rede, die das Mitglied Bavorsky gegen das Koalitionsverbot in einer Versammlung der Vereines hielt. Der Smichower Arbeiterverein steckt seit seiner Gründung fortwährend in Untersuchung. Das sind die Folgen der Thaten unseres liberalen Bürgerministeriums! Es lebe hoch!

Poznámky

¹ Tak např. na bazilejském kongresu roku 1869 bylo hovořeno ve zprávě Generální rady, vypracované K. Marxem o boji dělníků v Brně a v Bratislavě. Český text této zprávy je v publikaci K. Marx—B. Engels, O odborových organizacích, Praha 1951.

² U časopisu Volkstimme nebylo z jeho sedmnácti vyšlých čísel ve studovaném exempláři č. 5 z 6. června 1869; v I. ročníku Volkswille (1870) chyběla většinou konfiskovaná čísla 2, 3, 16, 26, 27, 30, 36, 39, 40, 47, 48 a 49.

³ Šlo o tábor lidu svolaný a organizovaný mladočechy 16. května 1869 v Praze na Letné.

⁴ Činnost Bavorského a vývoj pražského dělnického hnutí v době jeho působení byly v poslední době nejzevrubněji vylíčeny v člancích P. Vrbové, Ke vzniku a charakteru takzvaných dělnických besed v šedesátých letech 19. století v Praze, ČSCH, roč. V/1957, str. 108—136 a Z. Šolleho, K počátkům dělnického hnutí v Praze, tamtéž, str. 664—687 a rovněž v práci M. Reimana, Z prvních dob českého dělnického hnutí, Praha 1958.

⁵ M. Reiman, cit. d., str. 126.

⁶ Např. v rezoluci schválené 4. května 1869 na velkém shromáždění dělníků ve Vídni na návrh J. Oberwintera byl hodnocen národnostní spor v Rakousku jako překážka dalšího vývoje sociální demokracie a byl označen za prostředek boje reakce proti pokroku. Lid se měl obrátit všude k národnostní agitaci zády a bojovat za svobody obsažené v sociálně demokratickém programu, jejich splněním prý bude „národnostní otázka vyřešena sama sebou“. Text rezoluce byl otiskněn ve Volkstimme, roč. I, č. 3 z 9. května 1869; srov. také M. Reiman, cit. d., str. 94—95 a dále článek V. Peši, Dokumenty k dějinám dělnického hnutí v Brně v roce 1869, sborník Brno v minulosti a dnes, roč. I/1959, str. 69.

⁷ Briefkasten der Redaktion — Herrn K. in Prag: Herzlichen Dank, wir rechnen stets auf Ihre freundliche Mitwirkung. Volksstimme, roč. I, č. 15 z 7. listopadu 1869, str. 142.

⁸ Podle prací uvedených v poznámce č. 4 by připadali v úvahu např. strojírenský dělník Tomáš Kovanda, puškařský dělník Gustav Kulhavý, truhlář Josef Kratochvíl, strojník Antonín Kučera a i další.

⁹ Dr. Roser, liberálně buržoasní poslanec Lidové strany (Volkspartei) byl tehdy v úzkém kontaktu se sociálně demokratickým hnutím v Rakousku. Na veřejných shromážděních dělníků ve Vídni prohlašoval např. svou věrnost programu sociální demokracie a podal již počátkem roku 1869 na půdě říšské rady návrh na zavedení všeobecného volebního práva, koaličního práva a na zkrácení pracovní doby.

¹⁰ Předsedou Dělnické besedy na Malé Straně byl od jejího vzniku v červnu roku 1869 Karel Šiba, který byl 28. listopadu 1869 v této funkci vystřídán Bavorským. Na Smíchově zahájila Dělnická beseda činnost po schválení stanov v červenci roku 1869.

¹¹ Srov. M. Reiman, cit. d., str. 130. Šlo o článek *Útok na jednoty politicko-sociální* otištěný v Dělníku, roč. II, č. 3 z 29. října 1869.

¹² Dopis byl otištěn dvakrát proto, že poprvé bylo číslo Volksstimme konfiskováno. Redakce ho potom znovu zařadila do příštího čísla. Text dopisu v obou číslech je naprosto shodný a liší se pouze tím, že v čísle 17 byla předposlední věta doplněna slovy „der Thaten“.